

Osamělá císařovna: Eirene-Adelheid (von Braunschweig-Grubenhagen)

(1318–1324)

Úvod

Když Andronikos III. dospěl, vybral mu Andronikos II. za manželku **Adelheid**, dceru říšského vévody z Braunschweig-Grubenhagen. Ačkoli kroniky nevysvětlují, proč byzantský císař hledal nevěstu pro svého vnuka až v Sasku, bližší pohled na palaiologovskou dynastickou politiku nabízí jisté vysvětlení. Císařská rodina měla úzké **vazby k Montferratu**, a to jak prostřednictvím Andronikova druhého manželství s Irenou-Yolandou, tak i skrze jejich společného syna **Theodora**, který se roku 1306 stal montferratským vládcem. O dvě generace dříve se **Alessina z Montferratu stala druhou manželkou Albrechta I., vévody z Braunschweig-Lüneburgu**. Jejich syn **Jindřich I. a jeho manželka Agnes Míšeňská měli dvanáct dětí**, z nichž sedmým byla princezna Adelheid (*1293).

Jak se o Adelheid dozvěděli na byzantském dvoře, není jisté. Theodor z Montferratu, syn Andronika II., mohl **při některé ze svých návštěv** navrhnout jednu z dcer vévody, svého vzdáleného příbuzného, jako vhodnou nevěstu pro císařského následníka. Svou roli mohla sehrát také **Jindřichova exkomunikace** papežem Janem XXII. v roce 1318, která jednoduše odstranila nepříjemnou povinnost žádat o **papežský souhlas** v případě sňatku katolické princezny s „heretickým“ císařem. A konečně, v Andronikově rozhodnutí mohla figurovat také skutečnost, že rod Braunschweig-Grubenhagen (člen mocného klanu Welfů) byl volně spojen s **Anjouovci**, nebezpečnými protivníky pozdně byzantských císařů. Ačkoli dřívější Anjouovská hrozba pominula, císař měl jistě v živé paměti počátek 80. let 12. století, kdy vynikající (i když machiavelistická) diplomacie jeho otce Michaela VIII. doslova na poslední chvíli zabránila invazi, kterou na Sicílii připravoval Karel I. z Anjou.

Vraťme se však zpět k Adelheid. O **raném životě** saské princezny není známo téměř nic. Své mládí pravděpodobně strávila v rodovém sídle **na hradě Salzderhelden** spolu se svými pěti sestrami a šesti bratry. Svého otce asi příliš často nevidala. Jindřich I. se intenzivně účastnil **sporů, válek a politiky v říši a doma netrávil mnoho času**. Přestože jeho spory se sousedy opakovaně vedly k finančním potížím, dokázal vždy najít peníze na podporu a obdarování kostelů i klášterů. Tato vynikající schopnost mu dokonce vynesla přezdívku „**Mirabilis**“. U dvora byl zjevně oblíben a německá knížata a preláti ho dokonce považovali za možného nástupce

římského krále **Rudolfa I. Habsburského**. Přestože volbu nakonec vyhrál jiný kandidát, rod Braunschweig-Grubenhagen se i nadále těšil v říši značné úctě.

Manželka následníka trůnu

Prameny nezaznamenávají žádné podrobnosti ohledně jednání o sňatku Adelheid a Andronika, a proto se se saskou princeznou setkáváme až na byzantské půdě. Po svém příjezdu do Byzance ve věku **pěťadvaceti let** přestoupila Adelheid k **pravoslaví** a přijala nové jméno, **Irena**. V březnu **1318** pak konstantinopolský patriarcha Jan Glykys požehnal sňatek obou snoubenců. Přestože Irena byla dospělá, a tedy plně schopná převzít odpovědnou funkci císařovny, skutečnost, že v Byzanci byli již dva císaři (a jedna císařovna), zřejmě přispěla k tomu, že **mladý pár nebyl po svatbě korunován**. Na rozhodnutí o odložení tohoto obřadu se jistě podepsala i nezodpovědnost a nezralost mladého prince.

Během svého krátkého života v Byzantské říši Irena téměř nikdy nevzbudila zájem historiků. V rámci příprav na svou budoucí roli byzantské císařovny se zřejmě snažila **ovládnout řečtinu a seznámit se s dvorským ceremoniałem**. Z pramenů však nepřímo vyplývá, že mladá princezna zřejmě nebyla ve svém novém domově příliš šťastná. Pro nedostatek krásy se jí zjevně nepodařilo získat lásku svého muže, který proslul slabostí pro krásné ženy.

Irena a první občanská válka

Císařovnin manžel byl inteligentní i fyzicky zdatný muž, nicméně starší císař byl roztrpčen jeho bezohledným a marnotratným chováním. V **září roku 1320** navíc došlo k tragédii, která ještě zhoršila vztahy mezi oběma Androniky. Strážce Andronika III. si spletly jeho bratra Manuela, který se ocitl ve špatnou chvíli na špatném místě, s princovým sokem a zavraždily jej. Brzy poté zemřel zármutkem nad synovou smrtí také již zřejmě nemocný **Michael IX**. Andronikos II. vnuka vinil z této dvojí ztráty, nařídil mu přísné domácí vězení a podnikl kroky k jeho vydědění.

V tuto chvíli vstupuje Irena po čtyřleté odluce opět do světa byzantských pramenů. Na jaře roku 1321 se Andronikos III. rozhodl (podporován několika přáteli z řad mladých šlechticů) uprchnout z Konstantinopole a vstoupit do otevřené vzpoury proti staršímu císaři. Při projednávání svých plánů se spiklenci museli rozhodnout, zda má mladá císařovna při útěku **doprovázet svého manžela**. Zatímco většina z nich se vyslovila pro tuto možnost, Jan Kantakouzenos, Andronikův nejbližší spolupracovník, byl proti. Kromě pohodlí a bezpečnosti císařovny museli vzít v potaz také její **těhotenství**. Zřejmě především z tohoto důvodu se proto mladý císař rozhodl opustit hlavní město bez ní. Není jisté, zda ji předem zasvětil do svých plánů. Po jeho útěku zůstala Irena v Konstantinopoli, uvězněná v císařském paláci, až do června 1321, kdy válčící strany podepsaly první mírovou smlouvu. Teprve

poté mohla odcestovat za svým mužem do **Adrianopole**, kde brzy po svém příjezdu porodila syna.

Irenina poslední léta

Jakmile se císařovna zotavila z porodu, odjela do Didymoteichon, kde ji Andronikos pověřil **správou okolního území**. Požádal také **Theodoru Kantakouzenu**, matku Jana Kantakouzena, aby Ireně v tomto náročném úkolu pomáhala. V tomto období, v létě roku 1321, vydala Irena svůj **jediný známý dokument**, který potvrzuje držení místa zvaného Pungion (poblíž Soluně) syny Alexandra Eurippiota. Tato listina naznačuje, že císařovna stejně jako její předchůdkyně měla svou vlastní kancelář a nezávisle rozhodovala v právních záležitostech.

Počátkem následujícího roku, v **únoru 1322**, zemřel Irenin syn ve věku pouhých osmi měsíců. Prameny se blíže nezmiňují o **pohřbu dítěte**. Andronikos, zaměstnaný právě novou fází občanské války, však zřejmě nebyl přítomen obřadu, který musela (s pomocí svých služebníků) zařídit sama Irena. Manželé se znovu setkali až koncem léta téhož roku poté, co byla v červenci podepsána nová mírová smlouva.

Nemoc a smrt

Po tomto setkání Irena opět mizí ze stránek byzantských kronik, a to až do července roku 1324. Během těchto dvou let možná žila v Didymoteichon, nebo cestovala se svým manželem mezi Didymoteichon a Adrianopolí. V létě 1324 „v době první sklizně“ onemocněla. Andronikos III., který se chystal odjet do Konstantinopole, ji poslal napřed, možná v naději, že se jí v hlavním městě dostane **lepší lékařské péče**. Bohužel se její stav rychle zhoršoval a **16. srpna** téhož roku zemřela ve městě **Rhadeistos** v Thrákii. Její tělo bylo poté převezeno do Konstantinopole a pohřbeno v **lipském klášteře** se všemi poctami a obřady, které příslušely císařovně. Po její smrti bylo její jméno zapsáno do *Synodikonu pravoslavi* a je součástí každoročních předvelikonočních oslav.

Andronikos III. se pohřbu své manželky nezúčastnil. Na cestě do hlavního města také onemocněl a strávil několik dní v Bizye. Poté se vydal na další cestu.

V **Herakleji** ho zastihla **zpráva o Irenině smrti**, a proto, jak bylo při takových příležitostech zvykem,¹ přerušil svou cestu, aby patnáct dní truchlil nad smrtí své ženy. Do hlavního města se vrátil až po císařovnině pohřbu.

Poslední zmínka

¹ Z pramenů vyplývá, že císařové na cestách obvykle truchlili patnáct dní na místě, kde je zastihla zpráva o smrti jejich manželky, a teprve poté pokračovali v cestě. Průvodci Jana VIII., který se vracel z koncilu ve Ferrare-Florencii v roce 1439 se rozhodli císaři zatajit smrt jeho ženy, aby mohli pokračovat v návratu do Konstantinopole.

Posledním připomenutím spojení mezi rody Palaiologů a Braunschweig-Grubenhagenů je **listina** vydaná Andronikem III. Ireninu bratru **Jindřichovi II.** Ten po smrti své manželky v roce 1327 opustil své vévodství a odcestoval nejprve do Říma a poté do Konstantinopole. Tam obdržel od císaře zlatou bulu, která mu umožňovala bezpečný průchod východními územími Byzantské říše. Jindřich se pak vydal na Sinaj, kde navštívil klášter svaté Kateřiny, a pokračoval na Kypr, kde se oženil s dcerou senešala Filipa d'Ibelin. O jeho pobytu v Konstantinopoli se sice nedochovaly žádné záznamy, ale lze předpokládat, že jeho součástí byla návštěva **lipského kláštera**, místa posledního odpočinku jeho sestry.

*

Ačkoli prameny umožňují stručnou rekonstrukci Irenina života, neobsahují nic, co by vrhlo světlo na charakter nebo osobnost této saské princezny. Kromě jediného císařského listu se kroniky nezmiňují o žádném jejím rozhodnutí nebo činu. Krátké zmínky v pramenech naznačují, že šlo o trpělivou, poslušnou a spíše pasivní ženu, která přišla, když ji manžel zavolal, vládla Didymoteichon místo něj a na jeho vyzvání se nemocná vydala do Konstantinopole, kam však už dorazilo pouze její tělo.

Přesto lze mezi řádky číst příběh ženy, která obklopena dvořany a služebnictvem byla hluboce **osamělá**. Její manžel se věnoval vojenským záležitostem, politice a svým milostným dobrodružstvím, rodina a přátelé byli daleko. Irena, která stála sama u rakve svého malého synka a v nepřítomnosti manžela i rodiny umírala ve městě Rhadeistos, je melancholickou připomínkou samoty, která byla častým údělem byzantských císařoven cizího původu.